

16.11.2017, 00:05

Kuidas eestlased New Yorki jõudsid (1)

Piret Karro
New York

Flo Kasearu teeb publikule New Yorgi Eesti Majas tuuri, kus tubades võtavad neid vastu eesti newyorklased. Foto: Juhan Huimerind

Kui 1988. aastal oli Tallinnas toimunud noortenäituse pealkiri „Ma pole kunagi käinud New Yorgis”, siis nüüd on eesti kunstnikud sinna jõudnud.

Lõviosa novembrikuust vältab New Yorgis mainekas tegevuskunsti biennaal Performa, mis on sel korral esimest korda üheks oma fookusriigiks valinud Eesti. See tähendab, et festivali kavas on näiteks Barbara Krugeri, William Kentridge'i ja teiste ikooniliste nimede kõrval mahukas Eesti paviljoni programm. Kodumaist kunsti esindavad Flo Kasearu, Kris Lemsalu ja Anu Vahtra.

Võib öelda, et nüüd, 2017. aastal, pea kolmkümmend aastat pärast 1988. aastal Tallinnas toimunud noortenäitust „Ma pole kunagi käinud New Yorgis” on Suures Ōunas avatud korraga lausa mitu Eesti kunstnike näitust. Peale mainitud performalaste osalevad satelliitprogrammis Maria Metsalu ja Merike Estna ning viimased kuus kuud on City Hall Parkis lahti olnud tänavuse Veneetsia biennaali Eesti esindaja Katja Novitskova skulptuuripark „Earth Potential”.

Sellist kontsentratsiooni Eesti kunstnikke pole New York varem näinud.

Kui möödunud sajandil domineerisid tegevuskunstis mehed ja naised olid laval alasti kaunistuselemendid või nukkude kujul lausa lõhkumiseks (vt kõrvalloost), siis alates 2000-ndatest hakkasid naised oma sõnaõigust kasutama ja kunstisaali huvitavat, keerulist, humoorikat loomingut tooma. Seega pole siis ime, et New Yorgiski on nüüd kolm Eesti naiskunstnikku Flo Kasearu, Kris Lemsalu ja Anu Vahtra ning kõrval naiskond kuraatoreid ja korraldajaid – Karin Laansoo, Kadri Laas, Evelyn Raudsepp ja Maria Arusoo.

Flo Kasearu, Anu Vahtra, Kris Lemsalu

Foto: Kristina Õllek

Performa kunstnike projektid on mitmekesised. Kasearu teeb publikule New Yorgi Eesti Majas tuuri, kus tubades võtavad neid vastu eesti newyorklased, enamik neist kunagiste sõjapõgenike järeltulijad, kes on juba noorest east Ameerikas elanud. Esitatakse absurdseid stseene, kus näiteks proua kastab põhjatust kastekannust taime ja arutab samal ajal, et viimase õhtusöögi kana oleks võinud ikka võrtsikam olla. Või koorijuht järgmises ruumis, kelle klaver teeb ainult rütmipillide sümplite helisid ja kes juhatab tühja saali.

Sellist kontsentratsiooni Eesti kunstnikke pole New York varem näinud.

Või hiiglasuur must pall, mis tervitab inimesi katusel ja mis väidetakse seal olevat, sest Eesti Maja kohal olev õhuruum on naaberhoone omanikele müüdud (mis on tõsi). Newyorklastele tutvustab Kasearu teos Eesti Maja 1930-ndatest pärit ajalooliselt haruldast hoonet ning eesti publikule avab asutuse uuel harjumatul moel.

Lemsalu seevastu on koos Kyp Malone'iga oma *performance*'i valdusesse saanud terve Harlemi kiriku – sajandivanuse uusgooti sakraalehitise, mis mahutab kaks tuhat inimest. Lemsalu plaan on selle kiriku laes voodiga kiikuma hakata.

Vahtra teeb kohalikele ise New Yorgi tuuri, jalutades koos nendega läbi Soho linnaosa, mille on tüüpilise gentrifikatsioonimustri järgi viimaste aastakümnetega kunstnikelt üle lõõnud poed ja ettevõtted.

Eesti kunstnike ülesastumine New Yorgi *performance*'i-biennaalil on Eesti kaasaegse kunsti arenduskeskuse mitmeaastase töö tulemus ning korraldaja Karin Laansoo avaldab lootust, et see sündmus innustab teistegi valdkondade inimesi oma unistusi jahtima ja ambitsioonikaid ideid ellu viima.

Raoul Kurvitz ja Rühm T performance „Ararat” 1991. aastal Tallinna kunstihoones

Foto: Eesti Kaasaegse Kunsti
Keskus

Tallinna Kirjanike majas toimus 1968. aastal klassikalise muusika kontsert „Kreemona ringmäng”, kus viiulit mängiti kui tšellot jne. Osalesid ka Arvo Pärt ja Toomas Velmet.

Foto: Jüri Tenson

Eesti proto-performance'i ajalugu

Performance-kunst ei ole Eestis tegelikult võõras, mida said teada ka newyorklased kunstiteadlase Anu Allase Performal peetud ettekandest. Meie tegevuskunsti protoajalugu ulatub poliitiliselt plahvatuslikku 1968. aastasse, mil toimus korraga mitu katsetuslikku žanriülest etteastet. Tallinna kirjanike majas leidis aset äraspidine klassikalise muusika kontsert „Kreemona ringmäng“, kus viiulit mängiti kui tšellot jne, sh ei kellegi teise kui noore Arvo Pärdi osalusel.

Samal aastal korraldasid Leonhard Lapin, Vilen Künnapu ja kamraadid kunstiinstituudis *performance*'i „Mäng mannekeeniga“, kus viis meest lõpuks lõhkusid instituudi õppetöös kasutatud naismannekeeni. 1969. aastal tegid Lapin, Ando Keskiküla, Künnapu jt kunstiinstituudis naistepäeva puhul *performance*'i, kus kujutati klaverit naisena ning lõpuks lõhuti see pilbasteks. Samal kümnendivahetusel korraldasid Pirita rannas ja Tallinna linnaruumis *happening*'e rühmitus SOUP'69 (Lapin, Andres Tolts, Keskiküla jt) ja Jüri Okas.

Protest riigikorra vastu

Nõukogude Eestis ei olnud tegevuskunst ametlik kunstivaldkond, ent see polnud ka täielikult põrandaalune. *Happening*'id kasvasid muu hulgas välja elu üldisest absurdsusest ja protestist nõukogude irratsionaalse ühiskonnakorralduse vastu. Ent samal ajal hakkas siiski ka riiklikult reguleeritud valdkonnas teatris värske veri vemmeldama. Vanemuise teatris algas 1969. aastal teatriuudendus, kus nõukogude teatri põhimõtteliselt kohustuslikust žanrist psühholoogilisest realismist eemalduti ja tehti Jaan Toominga ja Evald Hermaküla juhtimisel nn performatiivne pööre. Lavastustes said elutruuduse matkimisest olulisemaks vormikatsetused. Üks märgilisi sündmusi sellest ajast oli Suitsu-õhtu kirjanike majas, kus võimsad noored mehed lugesid Gustav Suitsu luulet nii, et publik sai katarsise.

Samal ajal ei pääsenud ka kunstnikud stagnatsiooni rõhumisest ja pärast Praha kevadega paralleelset plahvatust sumbus tegevuskunst Eestiski kuni 1980-ndateni, mil Siim-Tanel Annus hakkas Tallinnas oma Mooni tänava maja tagaaias rituaalseid *happening*'e korraldama.

Iseseisvuse taastamise ajal toimusid Tallinna Kunstihoones juba postmodernismi tunnetusest mõjutatud Raoul Kurvitz ja Grupp T destruktiivsed etteasted, kus Kurvitz löikas kalade kõhust sinist värvi välja ja retsiteeris kahe ihualasti maskis naise vahel saksakeelset absurdi kalduvat luulet. Lähemast minevikust võib välja tuua Jaan Toomiku videod, Soome-Eesti laeval tantsimise 1995. aastal ja isa haul tantsimine 2003. aastal.

2000. aastal jalutas Valie Export Society (Kadi Estland, Mari Laanemets, Killu Sukmit), Hanno Soans keti otsas, läbi Tallinna kesklinna. 2001. aastal oli Veneetsia biennaali Eesti paviljonis üleval Ene-Liis Semperi videoteos *performance*'ist „Lakutud ruum“, kus ta täiesti otseses mõttes lakub kogu ruumi üle. Viimasel Veneetsia biennialil esindas Eestit juba täielikult naiskoosseis, kui Katja Novitskova näitust kureeris Kati Ilves ja koordineeris Maria Arusoo.

Performa biennaal

1.–19. novembril

New Yorgis

Eesti Päevaleht kajastab eelseisvatel päevadel Performal toimuvat New Yorgist kohapealt.